

LUND UNIVERSITY

Att osäkra en kanon

Jalhed, Hedvig

Published in:
Kulturimperiet

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jalhed, H. (2023). Att osäkra en kanon. *Kulturimperiet*, 2023(1-2), 14.
<https://www.kulturimperiet.se/2023/10/13/att-osakra-en-kanon/>

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

ATT OSÄKRA EN KANON

T HEDVIG JALHED

Stämningsskapande musik vid läsning av denna text

ARTIST **SICKAN CARLSSON**
ALBUM **SVENSKA FAVORITER**
SPÅR **KLART TILL DRABBNING**

BILD: RIKSMUSEUM, AMSTERDAM, The Cannon Shot, Willem van de Velde (II), c. 1630

Konflikter är centrala i alla dramen och den klassiska politiska dramatiken som vi aldrig verkar tröttna på gäller allt som oftast ett förenklat antagonistiskt förhållande mellan marknad och stat. Trots att vår värld tycks uppvisa regnbågens alla färger har vårt tänkande väl sällan varit mer svart-vitt. När Myndigheten för Kulturanalys 2021 släppte sin rapport *Så fri är konsten* och baserat på uppgifter från dokument, tjänstepersoner, konstnärer och kulturskapare konstaterade att det inom det offentliga stödsystemet för konstnärliga aktiviteter förekommer kulturpolitisk styrning som kan påverka den konstnärliga friheten negativt, möttes den strax av reaktioner. Gustav Strandberg, Kim West och Josefine Wikström författade 2022 *Kritik av konstens frihet: En motrapport* och ställde i den upp det förutsägbara schackspelets motståndarsida med sina käpphästar, nämligen riskerna med nyliberalismen och den naiva idén om den entreprenöriella konstnärrens förmåga att bidra till ekonomisk tillväxt. Nittonhundratalet ringde och ville ha tillbaka sina spöken.

Grundläggande begrepp i båda ovan nämnda skrifter är "armlängds avstånd" och "konstnärlig frihet". Dessa kan vridas och vändas på en hel del. Principen om armlängds avstånd är återkommande i svensk kulturpolitik och -debatt och innebär i korthet att politiska instanser inte ska påverka, till exempel genom stöfdistributionsincitament, vad konstnärer baserar sin konst på eller *hur* de utformar den. Eftersom kulturstöd till konst till skillnad från mycket annat offentligt stöd fördelas mellan uttalat konkurrerande aktörer – bostadsbidrag, elstöd och nyföretagarstöd delas ut på lite andra premisser – är en ständig fråga i debatten vilka kriterier som avgör vem som får eller inte får stöd, hur verksamheter och projektet rankas i förhållande till varandra och så vidare. Är det idéhöjden, projektägarrens meriter, aktivitetens syfte och mål eller något annat som ska vara avgörande? Sådant där finns många vackra ord skriva om i styrdokument och kulturplaner. När det sedan kommer till frågan om konstnärlig frihet kan den problematiseras på alla upptänkliga vis i förhållande till tanken

om armlängds avstånd. Strandberg, West och Wikström gör en ansats till det i det att de poängterar näringslivs-perspektivets inskränkande effekt – samtidigt knyter de konstnärliga produktionsprocessers värde väl snävt till den sociala emancipation som de per definition tänker sig att den genererar. Men bara den som levt under en sten kan förvånas över att det finns anledning att hålla både politiska och kommersiella påtryckningar borta från i alla fall en del av kultursektorn.

Filosofen Isaiah Berlin myntade begreppen negativ respektive positiv frihet, vilka kan vara behjälpliga här. Negativ frihet, eller "frihet från", är att slippa restriktioner, tvång och förpliktelser från omvärlden. Positiv frihet, eller "frihet att", handlar om att ha tillgång till möjligheter och medel för att kunna förverkliga det man önskar. Båda två kan ses som rättigheter, men den positiva friheten är förenad med kostnader ifall alla ska ha frihet att sätta upp en teaterföreställning, utveckla en grafikverkstad eller genomföra en konsertturné. Vi kan således fråga oss i vilken grad konstnärer ska vara fria från politiska och kommersiella begränsningar och hinder *samt* i vilken omfattning insatser för särskilda mål behövs för att tillfredsställa och förverkliga konstnärers ambitioner. Offentlig finansiering av konst kan hävdas tillgodose både negativ och positiv konstnärlig frihet. Dels kan offentliga stödformer säkerställa att det finns konstnärer som verkar utan risk för kommersiell likriktning och kortsiktiga vinstkrav, att det görs konst som kan vara excentrisk och obegriplig och som kanske får sitt värde först efter konstnärrens död. Dels kan de riktas till strömningar, traditioner och praktiker i samtiden som kräver särskild näring, investeringar och prioriterade satsningar för att de till exempel saknar institutionell förankring eller infrastrukturella resurser.

Konstnärer har all möjlighet i världen att verka på en fri marknad, kroka arm med kapital och kunder och profitera både monetärt och socialt på diverse produkter. Ingen drar någon lans för den friheten, eftersom den är ohotad. När däremot politiska församlingar kräver att professionell konstnärlig verksamhet måste vara vinstdrivande för att få förekomma är det en

inskränkning av den negativa friheten. Konstnärlig frihet ligger till viss del i att slippa villkor på att marknadsanpassa sig som konstnär och bli en ofrivillig entreprenör – marknad och integritet går ju nämligen inte riktigt ihop. Och det där med integritet är värt att återkomma till. Det som de facto är ifrågasatt är det offentligas förmåga att upprätthålla utrymme för negativ frihet för konsten. Att det finns risker med marknadsorientering för konsten innebär inte att allt är frid och fröjd i myndighetsvärlden. Det är ju, tro det eller ej, möjligt att hålla två tankar i huvudet samtidigt.

Men var finns konstnären i ekvationen? Är konstnärer bara offer för omständigheterna, lydiga ja-sägare och passiva mottagare av skänker från ovan? Som lösning på frihetsproblemet förespråkar Strandberg, West och Wikström mer inflytande för upphovsmanorganisationer över utseendet av ledamöter i bidragsgivande och beslutsfattande institutioner och konstnärligt sakkunniga som fattar besluten över offentlig finansiering av konstnärliga verksamheter. Med andra ord ska konstnärer utgöra etablissemangen istället för att vara en motpol. Det låter definitivt förföriskt för oss konstnärligt verkamma, men också en möjlighet att syssla med kulturpolitik bakvägen. I en samtid där symbiosen mellan politik och marknad skapat grogrund för en generation av estetiskt medvetna aktivistentreprenörer med diverse former av dygdesignalering som bas i det personliga varumärkesbyggandet är den konstnärliga kritiken mot den slappa devisen att allt är politiskt totalt obsolet. Den blinda acceptansen, för att inte säga omfamningen, av det politiska inom konsten gjort frågan om den formella politikens avstånd helt irrelevant. Det ingen talar om är konstnärers möjlighet till ideologiskt inflytande över varandra och konstnärlig frihet som frihet från andra konstnärer – det vill säga inomkonstnärlig integritet. Det är mycket svårt att röra sig i ett stödsystem och i kulturlivet i stort om konstnärer själva kan fungera som gatekeepers åt varandra. Det slutar lätt i att vi håller i varandras koppel. Fraktionerna bakom den kollegiala fasaden talar vi tyst om när det är samordningsvinster som stödgivarna vill åt. För även om alla ler

i minglet finns mycket litet solidaritet och säkerhet i kulturvärlden – det är talande att anslutning till A-kassan ökade dramatiskt i kultursektorn när covidkrisen slog till istället för att vara en självklarhet redan innan. Konsten är med andra ord inte en bransch som alla andra.

Istället för att ge näring och utrymme åt kufar och original som både för sitt eget och andras bästa bör få arbeta ostört pysslar intet ont anande tjänstemän och konsulenter med att beskäftigt marknadsfiera kultursektorn med nätverksträffar, matchmaking och administrationsworkshops som om konstnärer inte kan skaffa vänner och samarbetspartners, marknadsföra sig på sociala medier eller sköta sin ekonomi som vuxna människor. Detta medverkar naturligtvis till allt tätare kontakter mellan konstnärer, som därmed får svårt att hålla armlängds avstånd till varandra. Intressanta friktioner, konflikter och stridigheter som ger näring till konstnärliga uttryck – för att inte tala om kritik – hålls borta och tonas ner när konstnärerna domesticeras av byråkrater som dukar upp med fiberrika frallor och kravmärkt kaffe i maktens korridor. Nu finns bara en sorts konst och eftersom alla är vänner ombeds vi aldrig sjunga "We shall overcome". Salig Lars Vilks kritiserade hur ett förlamande konsensus tycks råda mellan kulturinstitutioner, konstnärer och kulturmedia i landet där alla är överens och vissa mer än andra. Kreativa konflikter kräver en viss distans. Och att konstnärlig positionering bygger på oliktänkande – åsiktsmångfald – är historiskt sett ingen nyhet. Med det sagt råder inte nödvändigtvis ett allas krig mot alla, men inte heller ska vi sträva efter allas vänskap med alla, vilket skulle innebära total stiltje och en förlamande, anti-konstnärlig tråkighet.

Men ifall det inte gäller snaskigt skvaler om vem som är barn till vem är väl sällan konstnärers inbördes förhållanden föremål för granskning. Det är kanske ointressant för de flesta och konstvärlden är en mycket liten värld. Samtidigt står konst som kulturform högt på den politiska agendan. Det pågår ett fåfängt försök att från politiskt håll definiera en konstnärlig kanon i Sverige, vilket aktualiserar frågan. Konsthistorikern Camille

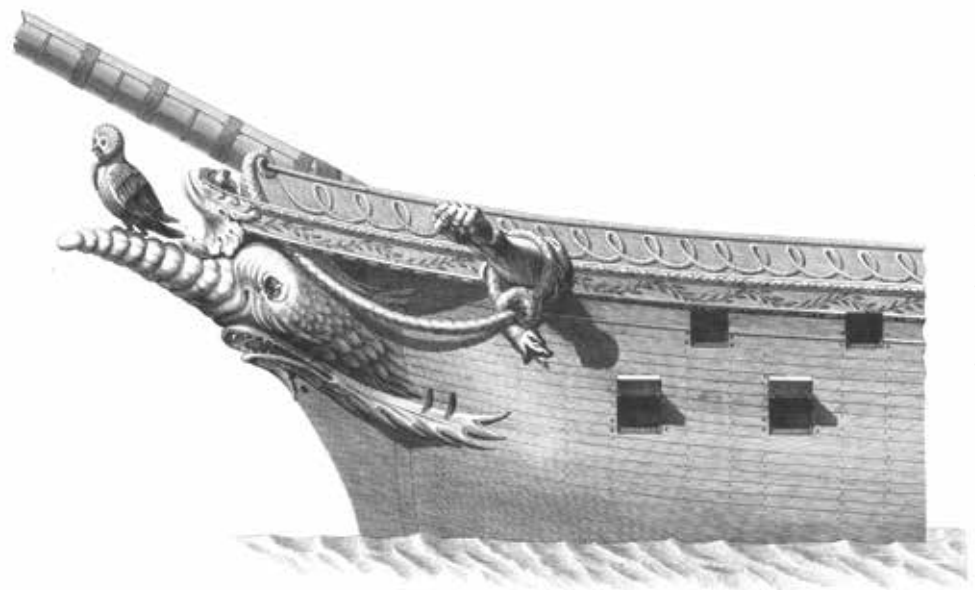

BILD: RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM
Eisring av Joseph Corny, efter förlaga av Pierre Ozanne, 1799–1800

Paglia har avfärdat det postmoderna förgivettagandet att konstnärlig kanonisering utgör en politisk handling och hävdar att det är konstnärer som avgör vilken konst som tillhör kanon genom att i en efterkommande era erkänna tidigare konstnärers och konstverks drabbande inflytande över sitt eget skapande. Detta kan åstadkommas genom att motiv, scheman och tekniker återupprepas och återanvänds i ny konst, att konstnärer refererar och blinkar till avgörande verk och stilar, att man förhåller sig motvalls till andra konstnärsskap och att nya fixstjärnor ersätter gamla som helt enkelt väljs bort och glöms bort i den pågående konstnärliga evolutionen. Både kyrklig och konstnärlig kanonisering är en skråangelägenhet, men till skillnad från påvlig kanonisering som sker auktoritärt uppifrån och ner genom en beslutsakt, sker konstnärlig kanonisering nerifrån och upp genom estetiska akter. Det handlar alltså i konstens fall inte om några demokratiska processer där branschmässigt utsedda ledamöter röstar om kanons utformning. Här slåss konstnär för konstnär med konstnärliga medel om vad som ska vara morgondagens klassiker. Och konstnärer med ambitioner konkurrerar väl om just det – framtiden. För handlar det bara om simpel överlevnad och social utveckling här och nu är det nog inte konst och det finns mer mindre effektiva sätt att säkra och osäkra den. ○

Åsiktsmångfald

Åsiktsmångfald (på engelska: "viewpoint diversity") bygger på tanken om radikal pluralism, det vill säga att acceptera och verka för att olika ideologiska, religiösa och på andra sätt kulturella världs- och livsåskådningar möts och ges utrymme parallellt. Åsiktsmångfald handlar om att erkänna att alla människor styrs av dogman och att vår moral, med socialpsykologen Jonathan Haidts ord, binder och förblindar oss så att vi bortser från aspekter som andra lägger märke till och värdesätter. För att vi ska kunna se problem och möjligheter bortom våra egna moraliska fördomar menar förespråkarna för åsiktsmångfald att vi måste få oliktänkande att frodas inom olika sfärer. Genom att främja yttrandandefrihet och att aktivt undvika att odla en konsensuskultur – som ses som ett symptom för undertryckta åsikter i en grupp – menar anhängarna att åsiktsmångfald kan uppnås på till exempel arbetsplatser, skolor och i föreningslivet.